

Käytösäännöt

Mikä on muuttunut kirjastolain voimaantulon jälkeen?

Johanna Selkee

**Erityisasiantuntija,
Suomen Kuntaliitto**

@JoSelkee

13.2.2019

Laki yleisistä kirjastoista 1492/2016

- ❖ **lisättiin** säädökset määritelmistä, valtion viranomaisen ja kunnan tehtävistä, yleisen kirjaston tehtävistä, kirjaston käyttäjän velvollisuudesta sekä lainauskiellosta ja kirjaston käyttökiellosta.
- ❖ **uudistettiin** lain tavoite ja soveltamisala, keskus- ja maakuntakirjastoja, maksuttomuutta, käytösääntöjä ja henkilöstöä koskevat säännökset.

2 § Lain tavoite

Tämän lain tavoitteena on edistää

- 1) väestön yhdenvertaisia mahdollisuuksia sivistykseen ja kulttuuriin
- 2) tiedon saatavuutta ja käyttöä
- 3) lukemiskulttuuria ja monipuolista lukutaitoa
- 4) mahdollisuuksia elinikäiseen oppimiseen ja osaamisen kehittämiseen
- 5) aktiivista kansalaisuutta, demokratiaa ja sananvapautta.

Toteuttamisessa lähtökohtina ovat

- yhteisöllisyys,
- moniarvoisuus ja
- kulttuurinen moninaisuus.

Lain tavoitteena
on edistää mm.
sivistyksellisiä
oikeuksia

5 § Kunnan tehtävät

- ❖ Kunnan tehtävänä on yleisen kirjaston toiminnan järjestäminen:
 - kunta voi järjestää yleisen kirjaston toiminnan itse taikka
 - yhteistyössä toisten kuntien kanssa
 - tai muulla tavoin.

- ❖ Kunnan tulee kuulla asukkaitaan yleisiä kirjastoja koskevissa keskeisissä päätöksissä osana kuntalain (365/1995) 27 §:ssä säädettyä kunnan velvollisuutta huolehtia asukkaiden osallistumis- ja vaikuttamismahdollisuuksista.

- ❖ Kunnan tulee olla tarpeen mukaan yhteistyössä muiden viranomaisten, kirjastoalan toimijoiden ja muiden yhteisöjen kanssa.

10 § Yleisen kirjaston toiminnan järjestäminen

- ❖ Yleisen kirjaston tulee olla kaikkien käytettävissä ja saavutettavissa.
- ❖ Kaksikielisessä kunnassa otetaan huomioon molempien kieliryhmien tarpeet samanlaisten perusteiden mukaan.
- ❖ Saamelaisten kotiseutualueen kunnissa on huolehdittava, että saamenkielisen ja suomenkielisen väestöryhmän tarpeet otetaan huomioon samanlaisten perusteiden mukaan.
- ❖ Edellä 1 ja 2 momentissa säädetyn lisäksi toiminnan järjestämisessä on otettava huomioon paikallisten kieliryhmien tarpeet.

12 § Maksuttomuus ja maksut

- ❖ Yleisen kirjaston omien aineistojen käyttö, lainaus ja **varaaminen** sekä ohjaus ja neuvonta on maksutonta. Maksuttomia ovat myös valtakunnallista ja alueellista kehittämistehtävää hoitavan yleisen kirjaston muille yleisille kirjastoille antamat kaukolainat.
- ❖ Kunta voi periä myöhässä palautetuista aineistoista, varatun aineiston noutamatta jättämisestä ja muista kuin 1 momentissa tarkoitetuista yleisen kirjaston suoritteista kohtuullisen, enintään suoritteen tuottamisesta kunnalle aiheutuvien kokonaiskustannusten määrää vastaavan maksun.
- ❖ Maksun suorasta ulosottokelpoisuudesta ilman ulosottoperustetta säädetään verojen ja maksujen täytäntöönpanosta annetussa laissa (706/2007).

14 § Käytösäännöt

- ❖ Kirjastolla voi olla käytösäännöt.
- ❖ Kunta voi hyväksyä yleisen kirjaston käytösäännöt, joilla edistetään kirjaston sisäistä järjestystä, turvallisuutta ja viihtyisyyttä.
- ❖ Käytösäännöillä määritellään kirjaston ja asiakkaan välistä suhdetta.
- ❖ Käytösäännöillä kirjasto kertoo, millä tavoin asiakas voi käyttää kirjaston palveluja, aineistoja, välineitä ja tiloja = **oikeudet**.
- ❖ Käytösäännöillä kirjasto kertoo, mitä kirjaston sääntöjen rikkomisesta voi seurata = **velvollisuudet**.

Yleiskirjeen malliohje käytösääntöjen laatimiseksi:

www.kuntaliitto.fi/yleiskirjeet-ja-lausunnot/yleiskirjeet

- Yhteistä ymmärrystä, miten kirjastolain 14 § käytösäännöistä tulisi tulkita.
- Lisätä tietoisuutta, mille kirjastojen toiminta perustuu.
- Miten yksilön oikeuksia ja kirjaston toimintaperiaatteita voidaan käsitellä käytösäännöissä.

Käytösääntöjen sisältö

- Määriteltävä säännöissä, mitä yleistä kirjastoa se koskee.
- Voidaan määrätä
 - kirjaston tilojen ja omaisuuden käytöstä
 - kirjastoaineistojen lainaamisesta, varaamisesta, palauttamisesta ja palauttamisen määräajoista sekä
 - lainauskiellosta,
 - kirjaston käyttökiellosta ja
 - maksuista.

Käytösääntöjen merkitys

- Edistetään kirjaston sisäistä järjestystä, turvallisuutta ja viihtyisyyttä.
- Yksilön perusoikeuksiin voidaan puuttua vain lain nojalla, siksi oma pykälä käytösäännöistä laissa.
- Käytösäännöillä voidaan puuttua asiakkaan toimintaa rajoitetusti. Kunnassa on huolehdittava, että ne eivät ole ristiriidassa yksilölle turvattujen oikeuksien kanssa (esim. sivistykselliset oikeudet).

Käytösääntöjen laadinta kunnassa

- Kunnan päätöksenteko perustuu kuntalakiin, 410/2017, 90§ (pätöksenteko ja hallintomenettely) ja hallintolakiin 434/2003.
- Käytösäännöt on kunnan virallinen asiakirja.
- Kunta päättää sen laatimisesta ja sisällöstä.
- Kunnassa laaditaan hallintosääntö, jossa määritellään kenellä on kunnassa (toimielin tai viranhaltija) toimivalta hyväksyä käytösäännöt.
- Kuntalaisella valitusoikeus kunnan päätöksiin (kuten käyttöoikeiden rajaaminen)
- Hallinto-oikeus ja korkein hallinto-oikeus.

Kirjaston tilojen ja omaisuuden käytöstä

- Voidaan antaa määräyksiä yleisen kirjaston tilojen ja omaisuuden käytöstä.
- Voidaan kuvata kirjaston tarjoamat aineistot, palvelut ja käytössä olevat tilat ja miten huomioitu erityisryhmien tarpeet.
- Kuvata, mitä palveluja ja aineistoja
 - tarjotaan käyttöön kirjaston tiloissa ja
 - lainattavaksi ja sähköisinä (käyttöoikeudet).
- Käytösäännöissä/erillisessä liitteessä kirjaston aukioloajoista, tilojen varaamisesta/vuokraamisesta ym.

Kirjaston tilojen ja omaisuuden käytöstä

- Viranomaisella on velvollisuus edistää yhdenvertaisuutta (yhdenvertaisuuslaki 1325/2014, 5§).
- Kirjaston käyttöä voidaan rajoittaa vain määrätyissä tapauksissa ja lakiin perustuen (ks. kirjaston lainauskielto ja käyttökielto).
- Miten kunta mahdollistaa sen, että esimerkiksi alaikäiset, erityisryhmät voivat käyttää kirjaston palveluja ja aineistoja?
 - Esteettömyys?
 - Saavutettavuuden huomioiminen tiloissa, tiloihin pääsyssä, ohjeissa, opasteissa, aineistoissa?

Ikäsidonnaisia rajouksia ja kirjaston tilojen ja omaisuuden käyttö 1/2

- Lähtökohtana aina yhdenvertainen kohtelu ja yhtäläiset oikeudet kaikille käyttää kirjastoa
- Yhdenvertaisuusvaltuutetun kanta 31.1.2019: ei ole ”viranomaisen tehtävä jaotella kirjastonkäyttäjiä kiellettyjen syrjintäperusteiden, kuten iän, alkuperän, terveydentilan tai vammaisuuden perusteella.”
- Iän tai muun syyn perusteella ei voi kieltää eikä rajoittaa jonkin ryhmän mahdollisuuksia käyttää kirjastoa.
- Entä huoltajan suostumuksen vaatiminen - onko kyse ikäperusteisesta käytön rajoittamisesta?
- Hallintolain soveltaminen – perustelut päätöksille

Ikäsidonnaisia rajoituksia ja kirjaston tilojen ja omaisuuden käyttö 2/2

- Huoltajan suostumuksen vaatiminen?
- Hallintolain soveltaminen – perustelut päätöksille?

Hallintolain 14 §, vajaavaltaisen puhevalta

- Vajaavaltaisen puolesta käyttää puhevaltaa hänen edunvalvojansa, huoltajansa tai muu laillinen edustajansa. Vajaavaltaisella on kuitenkin oikeus käyttää yksinään puhevaltaa asiassa, joka koskee hänen vallitsemaansa tuloa tai varallisuutta.
- Kahdeksantoista vuotta täyttänyt vajaavaltainen käyttää itse yksin puhevaltaansa henkilöään koskevassa asiassa, jos hän kykenee ymmärtämään asian merkityksen.
- Viisitoista vuotta täytäneellä alaikäisellä ja hänen huoltajallaan tai muulla laillisella edustajallaan on kummallakin oikeus erikseen käyttää puhevaltaa asiassa, joka koskee alaikäisen henkilöä taikka henkilökohtaista etua tai oikeutta.

Henkilötiedot kirjastoissa

- Henkilötietojen käsittelystä säädetään henkilötietolaissa (523/1999).
- Käytösäännöissä voidaan todeta yleisen kirjaston oikeudesta kerätä henkilötietoja; rekisteriseloste (henkilötietolain 10§), koska henkilötietojen keräämisestä muodostuu asiakasrekisteri.
- Rekisteröidyn oikeuksista henkilötietolain 6 luvussa:
 - rekisterinpitäjän informointivelvollisuudesta henkilötietoja kerättäessä.
 - rekisteröidyillä oikeus saada tarkastaa itseään koskevat tiedot.
 - rekisteröidyillä on myös oikeus vaatia virheellisen tiedon korjaamista.
- Henkilötietolain ohella on huomioitava myös mm. EU:n tietosuoja-asetus.

Käyttäjän velvollisuudet (13§) ja käyttökielto (15§)

- Yleisen kirjaston käyttäjän on käyttäydyttävä kirjastossa asiallisesti. Kirjaston toiminnan häiritsemiseen ja turvallisuuden vaarantamiseen sovelletaan järjestyslakia [\(612/2003\)](#).
- Kirjaston käyttäjän on käsiteltävä yleisen kirjaston aineistoa ja muuta omaisuutta huolellisesti.
- Kunta voi asettaa kirjaston käyttäjän määräaikaiseen kirjastokohtaiseen kirjaston käyttökieltoon, jos kirjaston käyttäjä 13 §:ssä säädetyn vastaisesti toistuvasti ja olennaisesti aiheuttaa häiriötä kirjaston toiminnalle tai vaarantaa sen turvallisuutta taikka vahingoittaa kirjaston omaisuutta. Käyttökielto voi olla enintään 30 päivää.

Jos käyttökielto joudutaan antamaan

- Todeta käytösäännöissä ne perusteet, joilla se voidaan antaa.
- Käyttökielto voidaan antaa vain, jos yleisen kirjaston käyttäjä **toistuvasti ja olennaisesti** aiheuttaa häiriötä kirjaston toiminnalle tai vaarantaa sen turvallisuutta taikka vahingoittaa kirjaston omaisuutta (vert. yleinen kirjasto on yleinen paikka, joka pitää olla kaikkien käytettävissä.).
- Toistuvat huomautukset eivät ole auttaneet.
- Käyttökiellon päättää aina kunta hallintopäätöksensä. Se on **määräaikainen** ja **kirjastokohtainen**.

Jos käyttökielto joudutaan antamaan

- Ennen kiellon antamista on kuultava asianomaista henkilöä; annettava mahdollisuus tulla kuulluksi (aika ja paikka ja saatettu henkilön tietoon)
- Käyttökiellon antamisesta päättää kunnassa se viranomainen (viranhaltija tai toimielin), jolle se on kunnassa johtosäännössä määrätty
- Tehdään hallintopäätös; päätökseen voi vaatia oikaisua (kuntalain 16 luvussa oikaisuvaatimuksesta ja kunnallisvalitus).

Lainauskielto (15§)

- Kirjaston käyttäjä ei saa lainata kirjaston aineistoja, jos hän ei ole palauttanut aiemmin lainaamiaan aineistoja 14 §:ssä tarkoitetuissa käyttösäännöissä määrätyssä määräajassa tai suorittanut 12 §:n 2 momentissa tarkoitettuja maksuja. Lainauskielto päättyy välittömästi, kun aineisto on palautettu tai maksut suoritettu.
- Kuvattava, millä perusteilla lainausoikeutta voidaan yleisessä kirjastossa rajata ja miten oikeuden saa takaisin.
- Todeta, että lainauskielto ei estä kirjaston käyttäjää käymästä kirjastossa ja käyttämästä kirjaston aineistoja kirjaston tiloissa.
- Lainauskiellosta ei tehdä erillistä hallintopäätöstä.

Muuta huomioitavaa

- Käytösääntöjen tulee olla kielellisesti ymmärrettäviä/selkokieli.
- Kieliversiot.
- Toimipistekohtaiset erot/muutokset ja väliaikaiset muutokset liitteisiin.
- Kunnalla tiedotusvastuu kuntalaisille (Kuntalaki, viestintä 29§).